

O zavesti

Marjan Grilj, 14. julij 2006

Povzetek

V članku uporabim teorijo memetike [R. Dawkins, 1976] v sklopu evolucijske psihologije na podlagi katere skušam razložiti t.i. problem zavesti.

Iz izkušenj vemo, da lahko človek uravnava svoj čustveni odziv; doživlja lahko različne stopnje npr. bolečine, strahu, jeze, veselja, ljubezni. Z določenimi postopki se na primer lahko nauči popolne eliminacije teh doživetij in jih subjektivno ne doživlja, tudi ob vhodnih dražljajih, ki naravno prožijo točno takšne odzive. Dotoka teh signalov do zavesti v tem primeru torej ni. Za takšno uravnavanje človek potrebuje motiv, željo in mentalno sposobnost. Takšno samokonfiguracijo možganske strukture - natančneje memske strukture, lahko doseže različno: z običajnim učenjem s posnemanjem in samoregulacijo, z meditativnimi metodami ali s fizično možgansko poškodbo kjer se poškoduje čustveni del (npr. v prometni nesreči).

Postavimo si vprašanje do kolikšne mere človek lahko spreminja svojo memsko strukturo. Ne le, da lahko pridobivamo novo znanje, kjer gre za spopad in integracijo določenih negloblje vezanih memov. Očitno lahko človek do neke mere manipulira tudi z globljimi gensko prirojenimi (*hard wired*) čustvenimi odzivi, ki se prožijo iz nezavednega dela. V obliki mreže pa so globlji in bolj površinski memi povezani v tako imenovanem memskem kompleksu ali mempleksu, ki tvori posameznikovo osebnost.

Za pridobivanje novega znanja oz. memov je potrebna relativno visoka prioriteta na absorpciji novega znanja, posebno v primeru visoke stopnje nekompatibilnosti z obstoječo memsko strukturo.

Človek v današnjem času, bolj kot kadarkoli v zgodovini, migrira iz gensko čustvenega bitja v memsko razumsko bitje. Manipulira lahko s svojimi memi in ignorira ali spodbudi težnjo genov. Kar mu preprečuje celovito transformiranje lahko razdelimo na:

- a) statičnost genskega zapisa
- b) rigidnost memske strukture

Stopnja rigidnosti memske strukture se morda sprva zdi kot odločitev zavesti posameznika, vendar v strogem pogledu je tudi zavest »le« eden izmed memov. Je mem samozavedanja, ki v posameznikovem mempleksu zatrjuje, da se zaveda samega sebe.

Občutek imamo, da je zavest po hierarhiji med bolj primarnimi memi. Vendar je težko trditi, da ima zasnovo že v naših genih, kot na primer čustva. Verjetno do te genske prilagoditve še ni prišlo in je zavest posledica modernega življenja. Je kulturno socialno pogojena, saj starši svoje otroke že pri zelo rani mladosti navajajo na »samega sebe«. S tem otrok pridobi mem o konceptu sebe. Poskusi [G. Gallup, 1970] so pokazali, da se otroci v ogledalu prepoznajo pri približno dveh letih starosti. Kasneje, pri približno štirih letih pa se prepoznajo tudi na video posnetku [1]. Slednje je pokazatelj, da je otrok že privzel mem o umeščenosti sebe v tok časa. V tem starostnem obdobju mora otrok sprejeti tudi druge ljudi kot samostojne entitete, neodvisne od njega - individuuma.

Očitno je zavest mem, ki ga moramo sprejeti, če hočemo normalno živeti kot človek v moderni družbi. Podobno kot moramo sprejeti »ona je moja mama«, »ogenj peče«, » $1+2=3$ « ...

Pa vendar je mem o zavesti med kopico ostalih memov nekaj posebnega. Bitju daje zavedanje samega sebe, daje mu odgovornost in občutek svobode ter kontrole nad lastno usodo, daje mu možnost racionalnega upravljanja z memi.

Postavimo si vprašanja: Ali je $1+2=3$ univerzalno dejstvo ali je to le mem, ki ga moram sprejeti? Ali sem jaz resnično jaz? Kaj to sploh pomeni? Sem samosvoja celota? Kaj je razlika med mojo in tvojo zavestjo? Ali je bitju brez zavesti sploh smiselno živeti? Ali nam mem zavesti res lahko da svobodno voljo? Kaj je resnično? Če nekaj sprejemem, je to (zame) resnica? Si potemtakem lahko poljubno izbiram svojo resnico?!

Na srečo znanstvena metoda lahko postavi okvire z neodvisnimi meritvami in pripadajočimi napakami. Zunanji svet, ki ga preko čutil doživljamo je s tem postavljen na objektivne, trdne temelje. Interpretacija oz. notranje doživljanje sveta, predvsem pa sebe pa je povsem subjektivna in zato lahko zelo odstopajoča, predvsem pri deviantnih mempleksih, ki so manj podrejeni družbenim normam.

Z logičnim nekontradiktornim sistemom lahko gradimo bazo znanja, ki temelji na »pravilnih« predpostavkah. To ljudje skozi življenje tudi počnemo, le da prioriteta na logični nekontradiktornosti (racionalnosti) precej variira med populacijo in je zato nivo znanja pri ljudeh zelo različen.

V tem smislu predpostavimo pravilnost mema o zavesti. Razumemo ga lahko kot samoopisljivo zanko »jaz sem«. Usklajevanje memov med ljudmi poteka vsakodnevno v pogovorih, opazanjih in razmišljanjih. Sklepamo lahko, da je med ljudmi tudi sam mem zavesti enak, vsaj znotraj določenega kulturno socialnega okolja. To pomeni, da ta mem le ni unikaten vsakemu človeku posebej, unikaten je kvečjemu mempleks. Lahko torej trdimo, da »jaz sem« velja v splošnem za vse, kot npr. »nebo je modro«. Za vse pa gotovo ne velja npr. »Zemlja je ploščata«. Razlika med temi memi je v stopnji nujnosti vključitve v osebni mempleks in zato nekatere privzamemo že kmalu po rojstvu, druge kasneje, nekaterih pa sploh ne oz. jih shranimo kot kontradiktorne večini memov.

Teorijo o memu zavesti potrjuje dejstvo, da tudi ob spreminjanju mempleksa, zavest ostaja nespremenjena in nas prepričuje, da smo še vedno ista oseba, čeprav ne enaka kot preden je prišlo do sprememb v mempleksu. Le z zelo močno voljo se morda lahko razumsko prepričamo, da smo po nekem obdobju (npr. zelo pretresljivem) druga oseba oz. nov preroben človek. Odločitev je torej načeloma na nas samih do kakšne mere se bomo dojemali kot časovno in prostorsko iste osebe, gotovo je le, da enake nismo več. Zaobiti ali izključiti mem zavesti je težavno iz zgoraj omenjenih razlogov; privzeli smo ga kot nekaj najbolj samoumevnega.

Zastavimo si vprašanje do kolikšne mere se lahko človek spremeni (memsko in fizično telesno), ne da bi začel trditi da to ni več on? Odgovor je sedaj očitno; lahko se spremeni skoraj poljubno. Vse dokler bo med prioritetskimi memi prisoten mem o samozavedanju (in sposobnost trditi nekaj), bo organizem trdil, da je to še vedno on. Torej mempleks ne definira našega zavedanja, pač pa le določa signale, ki bodo vezani na zavest.

S temi ugotovitvami se zabriše meja med samozavedajočimi posamezniki. Očitno ni neke fundamentalne razlike med njimi, saj si lahko predstavljamo kako zelo podobni (načeloma celo enaki) so lahko mempleksi posameznikov. Lahko npr. po podobnosti en prehaja v

drugega itn. Predstavljamo si lahko kako je »jaz sem« v vseh posameznikih enak, razlikujejo se kvečjemu že tako spreminjajoči memi.

S tem je razrešen tudi miselni eksperiment v katerem naredimo identično kopijo možganov [2]. Moja kopija bom tudi jaz, ne glede na to ali bo kopija postavljena prostorsko in časovno različno kot original. Original se namreč tudi prostorsko in časovno vseskozi spreminja, pa še vedno vztraja, da je to on.

Očitno lahko trdimo, da je zavedanje o lastnem obstoju neodvisno od vrste memov priključenih nanj, prostora in časa nahajanja samega mema zavesti.

Viri

[1] <http://geowords.com/lostlinks/b36/7.htm>

[2] <http://arxiv.org/abs/physics/0310154>

[3] <http://www.rubinghscience.org/memetics/dawkinsmemes.html>